

ACC. NR. M.10783:1-11.

Landskap: Småland
Härad: ~~Kinnevalds~~ ^{Albo}
Socken: Skatelöv
Uppteckningsår: 1948.

Upptecknat av: Ingvar Jonsson
Adress: Vislanda
Berättat av: N.J.Pettersson, hem-äg.
Född år 1873 i Skatelöv.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Innehåller uppteckningar från össtra delen av Skatelövs socken:

Om kalenderdagar, sidan 1.

Arbetsgillen, sidorna 2, 3.

H. G. 7

Kloka, sidan 4.

Maran, sidan 4.

Årsgång, sidan 5.

Att se den tillkommande, sidan 5.

Julgranen, sidorna 6 -- 8.

H. G. 17

Grödans inbärgning, sidorna 9, 10, 11. *L. F. 63.*

Skriv endast på denna sida!

Om Kalenderdagar.

N. J. Petersson, som är född i ^PAplaryd i Skatelöv, talar här om de dagar och märken, man iaktog i hans hem och hemtrakt.

1. Någon bestämd dag, när man släppte djuren på bete, hade man inte.

✓ 2. Linet skulle de så Karolinadagen. *(ao maj)*

✓ 3. Bönorna satte man i nionde vecke men också gick det bra i sjunde vecke. I åttonde vecke fick man inte sätta bönor, ty då blevo de fulla av ohyra.

4. Nej, några sådana märken hade man inte här.

5. Man brukade säga: "Om Erik ger ax, så ger Olof kaka."

6. Urbanus hade man inte som märkesdag för något.

7. Inte heller Peregrinus hade man som märkesdag.

✓ 8. Helg torsdag ansågs vara första metaredagen.

✓ 9. Vårfrudagsafton skulle man lägga sig vid dagsljus första gången, och sedan skulle man inte tända lyse mer den våren. Man skulle också ha vedhögen upphuggen till den dagen, annars fick man sitta på huggkubben den natten. Något talesätt om tranan förekommer inte.

10. När man gick skall efter varg är inte känt

Arbetsgillen.

Ärgehjälpe.

Uppgifterna gäller Applaryd i Skatelövvid 1800-talets slut. De, som hade mindre ställen och inte själva någon ök, brukade ofta göra vad de kallade ärgehjälpe. Då bad man bönderna omkring att köra till sig en efter middag och köra i gården. De kom då efter middag och började arbetet. På eftermiddagen skulle de ha meraften i vanlig ordning. På kvällen, sedan man varit hemma med dragdjuren, bjöds det på gille. Då skulle deltagarna ha vit gröt med sig som förning. Det skulle då vara så mycket av både mat och brännvin, som huset förmådde. Något betalt för arbetet skulle man inte ha, utan gillet utgjorde betalning. Dagen efter brukade kvinnorna bli bjudna på eftergille.

2.

Brytegille.

På hösten brukade man bjuda samman kararna i grannhället till att bryta linet. Man samlades då på eftermiddagen, och höll sedan på till linet var brutet på kvällen. När man hållit på en stund skulle det bjudas på mat i hand, som det hette, ute vid bastun. Det var vanligen ett stycke bröd och en pankakebit, som man fick i handen att äta. Därvid skulle det också bjudas på brännvin. På kvällen efter arbetets slut brukade inte bjudas på något, utan var och en gick till sitt. Åtminstone var detta fallet i de flesta fall.

ACC. N:R M.10783:3.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

3.

Skättegille. Dagen efter man brutit linet, bjöd man kvinnorna komma och ~~skäta~~ ^{skäta} det. De skulle komma ~~på morgonen~~ på morgonen och stanna hela dagen. Och då skulle de ju bjudas på gillesmat. Någon förning förekom inte vid dessa gillen.

Päragille. På hösten var det också en del, som bad smman folk från bygden en dag till att plocka potatis. Det var mest ungdom, som kom då. Då skulle man komma på morgonen och ~~stanna till~~ kvällen. Då skulle det vara liksom gille hela dagen, men särskilt på kvällen skulle det bjudas riklig traktering.

Revegille. När man fått upp potatisen, skulle man riva ~~XXX~~ potatis till stärkelse, så att det räckte hela året. Då bad man ofta ungdommarna i trakten att komma och hjälpa till en kväll. Det var både pojkar och flickor, som kom då, och alla bjöds på kaffe och ibland mat också. Vid dessa gillen dansade man efteråt, när det fanns plats till det antingen inne i storstugan, eller på logen. Någon musik var det inte alltid man hade men man dansade ändå.

Någon betalning förekom aldrig vid något av dessa arbetsgillen, utan gillet fick utgöra betalning, och ofta blev det ju också byte.

Arbetsgillena började att mer och mer läggas bort redan under min uppväxttid.

Kloka.

I Ströbyⁱ Skatelöv bodde en gumma, som kallades Kloka Anna. Hon var hustru till en torpare där och hade flera barn. Hon dog omkring 1900. Folk sade, att hon hade kokat en vit orm och drukit ut spadet, som blev vid kokningen. Annars var det inget anmärkningsvärt med henne, men de som voro sjuka eller blivit av med något eller så, de brukade söka henne. Jag hade en moster, som blev av med väv, som legat ute, och hon gick till Kloka Anna. Och hon fick den igen också.

Maran.

Vi hade en oxe, som på morgnarna var svettig på halsen. Honom sade de gamle, att maran ridit. För att få bort maran skulle man hugga en marakost. Det var tätt sammanvuxna grenar, som finns på en del björkar. En sådan höggs och hängdes på nacken på oxen, och svettningen upphörde. Man trodde, att det var folk som förvandlades till mara, utan att de själva visste om det. Det berättades om en bonde som hade en häst, som reds av maran om nätterna. För att skydda hästen mot detta satte han på den en sele och satte en lie i selen. Morgonen efter fann man bonden själv liggande död i stallet ihjälstucken av lien.

Årsgång.

Ville man ha reda på vad som skulle hända under det kommande året, så skulle man gå årsgång på julnatten. Då skulle man ingenting säga till någon på hela julafton, och man fick inte ens svara, om någon frågade efter något. Sedan skulle man ge sig av på kvällen och först gå förbi tre kyrkor. Gick man sedan och tittade i fönstren i stugorna, så kunde man se vad som skulle hända under det kommande året i de olika hemmen. Man måste emellertid gå försiktigt, ty man kunde möta glosor, och sprang hon mellan benen på en, så tog hon en med sig bort. Därför måste man gå med benen tätt tillsammans.

Att se sin tillkommande.

Ville man se sin tillkommande, skulle man äta upp en hel storsill och dricka en viss kvantitet vatten till. Gjorde man det, skulle man få se sin tillkommande i drömmen på natten. Jag minns det var en man som gjorde det därhemma, och han fick se en kvinnperson i drömmen på natten. En tid efter var han på Vislanda marknad. Där fick han se samma person i verkligheten, och kände igen henne. Det blev parti också.

Julgranen.

Något fotografi över någon julgran varken har jag eller kan åtaga mig att skaffa.

3. Först jag minns, hade vi ingen julgran hemma i Applaryd i Skatelöv där jag är född, men för ungefär 60 år sedan började vi ha julgran hemma. Förut kunde det väl vara några, som hade där uppe men inte många.

4. Granen skulle ju vara jämn runtom och ha styva grenar, som höll att hänga även äpplen på. Man högg den någon dag före jul, men någon bestämd dag eller någon viss, som skulle hugga granen var det inte.

5. Man satte julgranen på en fot, som bestod av två i kors lagda och i varandra inhuggna träbitar. Den var omålad.

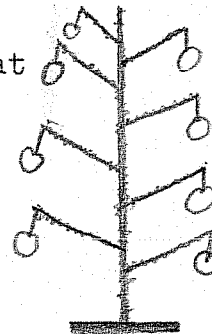
6. Granen var klädd med Ljus, karameller, sockergubbar, äpplen, papperskorgar, pappersgubbar och flaggor.

7. Nej, i toppen på julgranen brukade vi ha en svensk flagga.

8. Ljushållarna, som vi hade i granen voro hemma gjorda. De gjordes av ståltråd. Den virades till en spiral, som man satte ljuset i. Sedan krökte man den till en klämma, som man satte fast på grenen och sist en krok, i vilken man hängde prydnader.

9. Ljusen köpte man till julgranen redan då, men hållare till ljusen gjorde man själv, som redan nämnts. Julgranskaramellerna liknade dem de ha ännu, och dem köpte vi också. Sockergubbar var där en gumma, som gick omkring och sålde till jul. Papperskorgarna voro sådana, som de gör ännu i form av ett hjärta. Gubbar klippte man ut i långa räckor av färgat papper. Flaggorna hade man ju köpt. Prydnarerna förvarades i en låda från det ena året till det andra. Det var ju främst flickorna hemma, som gjorde prydnaderna. Att vi var och en ägde några särskilda av prydnaderna, minns jag inte.
10. Förr brukade man ju alltid ha något julagille under julen, då man bad grannarna. Då brukade man också skola och dansa omkring granen.
11. Julgransplundring har jag visst hört talas om att man hade på något ställe, men hemma hade vi det inte och jag har aldrig varit med om det.
12. Vanligtvis tog vi ut granen vid tjugonde dag Knut, men de som hade svårt rum att ha den i, brukade ha den inne ända till lillejul ibland. Man kastade endast ut den på vadbacken.

13. Hemma hade vi julträd innan vi ~~KXX~~ började ha riktig gran. Det var en liten granbuske, som man huggit av topparna på grenarna på och skalat av barken. Sedan hade man ~~KXX~~ klätt både stammen och grenstumparna som voro kvar med färglagt papper, som man klippt i kanterna till fransar. Hittade man inte någon lämplig granbuske, så borrhade man hål i en pinne och satte fast smala pinnar i den, som fingo tjänstgöra som grenar, och sedan klädde man det hela på samma sätt. I topparna på kvistarna hängde man äpplen. Jultädet satte man fast i en rund trilla, i vilken man borrhade ett hål i mitten. Man satte det sedan på ett bord.
14. Att sätta upp enar eller granar utanför dörrarna vid jul var inte vanligt i min hemtrakt.

*Julträd med
iborrhade "grenar"*

21

Acc. nr: M10783:9.

LUF 63

Uppgifterna lämnade av *myndighet av Ingrid Jonsson, Vislanda*

Namn: N.J.Pettersson, hemmansäg.

Adress: Duveryd, Vislanda.

Födelseår och födelseort: 1873 i Skatelöv.

Uppgifterna hänföra sig till

Landskap: Småland

Härad: *Albo*
Kinnevalds

Socken: Skatelöv *2. församling*

Uppteckningsår: 1948

Folklivsarkivet i Lund beder Eder härmed vara vänlig besvara nedanstående frågor, vilka ha sammanhang med grödans inbärgning i äldre tid. Särskilt äro vi angelägna att få veta benämningar och namn på ortens dialekt. Saknar Ni själv kännedom här om, äro vi tacksamma, om Ni vill utfråga äldre personer, vilkas namn, ålder och födelseort i så fall böra uppges. Angiv vad som gäller äldre förhållanden och vad som ännu existerar. Numrera svaren efter frågorna.

Sid. 9.

Frågor:

Svar:

1. Hur transporteras grödan hem från åkern?
2. Huru benämnes på Eder ort det utrymme i uthusbyggnaden, där den otröskade grödan förvaras? Finns mer än en benämning för detta utrymme?
3. Utgöres golvet i detta utrymme av bara marken, eller är det byggt av särskilt material?
4. Består golvet i logen, där säden slagtröskades, av träplanor, lera eller cement?
5. Finns logbalk (skifte) mellan trösklogen och det utrymme där den otröskade grödan förvaras?
6. Har någon förändring av de i föregående punkter omnämnda förhållanden inträffat under senare tid (t. ex. under de sista 100 åren)? I så fall när och av vilken orsak (t. ex. ändrade tröskningsförhållanden)?

Höt bar man i allmänhet in ~~XX~~ i min upp-
växttid, ty man hade den mesta slåttern i
ängar och kärr, där man inte kunde köra.
Man bar det då i en höbåga in i en lada, som
låg vid ängen. Sådana små lador hade man
över allt vid ängarna och kärren. Säden
bar man också in om den inte var för långt
ifrån, annars kördes den på vagn med röne.
Detta har sedan blivit det vanliga sättet
att transportera in all gröda.
2. Denna plats kallades endast la't.
3. Golvet utgjordes av runda slänor eller
bara marken.

M. 10783:10.

Frågor:

7. Hur benämnes den person, som vid skördens inbärgning bringar sädeskärvarna (nekarna, banden) över logbalken (skiftet) in i det utrymme, där den otröskade säden skall förvaras?
8. Vad kallas den, som lämnar kärvarna vidare till den person, som lägger kärvarna i ordning i nämnda utrymme?
9. Vad kallas den person som lägger kärvarna i ordning?
10. Fingo även kvinnor eller minderåriga deltaga i detta arbete och i så fall på vilken plats i arbetskedjan?
11. Använde någon av dessa personer något redskap i arbetet? Vad kallades detta och av vad material var det? Beskrivning!
12. Har det använts tjugor eller krokar *enbart av trä* vid skördens inbärgning? När? Beskrivning och benämning!
13. Känner Ni till benämningen »lo(g)katt» eller »lakatt»? Vad betecknade den? Har den möjligtvis haft mer än en betydelse?
14. Vad vet Ni om plejla(prägla)visan, plejladansen, lo(g)-visan, plejlarnas sång på logen?
15. Känner Ni ordet »stabbe» (»sto») eller sammansättningar därmed? Vilka och vad betecknade de?
16. Känner Ni ordet »stäle» el. sammansättningar därmed? Vilka och vad betecknade de?

Svar:

4. Loggolvet bestod alltid av träplankor.
5. Ja, logbalk hade man i alla ladugårdar förr.
6. Man kör ju in all säden nu. Detta började man med mer och mer allteftersom man började ha hö på åkrarna, där det både gick att köra och blev för mycket att bära in. Det sist nämnda gäller väl även för säden. I de ladugårdar som byggas nu, har man vanligen inga avbalkningar utan där är allt utrymmet för säd och hö ett enda ^{rum} ~~ställe~~ med cementerat golv.
7. Arbetet kallades, att tjuva upp, men den som gjorde det, hade ingen benämning.
8. Denne kallades "nekakråka".
9. Personen hade ingen benämning, men arbetet kallades att la'a.
10. "Nekakråka", brukade någon minderårig vara.
11. Den som tjuvade upp hade en tjuva, vilken bestod av en ett par meter lång smal stång, med en klya eller påspikad träkrok i toppen.
12. Se föregående.
13. "Att känna lokatten" var att bli tagen om nacken och klämd med plejlen.

ACC. N:R M. 10783: //

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

14. När man fyrtrask ~~XXXX~~, dvs när fyra man trask samtida
digt sade plejlarna: "Tröska, mala, baka, äta." Men när man
var bara tre tillå att trösaka sade plejlarna: "Fat-tas
en, fattas en." Man kallade plejlarna för Halmstads klock-
kor. När man kom ut på mornarna på vintern kunde man säga
"I dag höras Halmstad klockor." Därmed menade man inte
staden Halmstad utan den halm, som plejlarna slog ut.
15. "Stabbe" det kallade vi hemma en träpåle eller dyligt,
som man slog ned i jorden, men något med skörden hade det
inte att göra.
16. "Stälen", det var det första lögret eller varvet man lade
i la't, som man kallade så.

~~10.~~